

Kekragarion

a univerzálny stichirový nápev

4. hlasu

Bulharský rospev (BR)
ruténskej redakcie

Kekragarion, teda spev *Hóspodi vozzvách*, má v bulharskom rospeve pomerne melizmatickú melódiu, ktorá vznikla bohatou exegézou bežného stichirového nápevu. Ten sa v ruténskej tradícii používal na litii, na stichovne a pri stichirách za zosnulých. Dodnes sa používa v haličskej tradícii. V *prostopení* sa zachoval ich spev len pri poslednej z menovaných príležitostí, zato však až v dvoch variantoch. Navyše tu bulharská melódia stichiry postupne nahradila pôvodný nápev samopodobenu „*Udivisja Iósif*“.¹ Všetky tri varianty stichiry 4. hlasu prešli v prostopení vlastným vývojom, rytmickými zmenami a terciovými posunmi, takže dnes ide aspoň na prvé počutie o tri „rôzne“ melódie.

Pramene:

Kekragarion: VS, J289, L1816

Stichira:

ruténska	– L1816 (stichira na stichovne)
haličská	– Polotňuk (stichira „Od'ivájajsja svítom jáko rízoju“, kristinopóľskij napív)
	– Osthaim-Dzerovič (podobne ako Polotňuk)
prostopenie	– Bokšay (nekrosimon J. Damaského)
	– Choma (nekrosimon J. Damaského)
	– Bokšay (na panychíde „ <i>S dúchi pravednych</i> “)
	– prešovská tradícia (na panychíde „ <i>S dúchi pravednych</i> “)
	– Bokšay (sedalen „ <i>Udivisja Iósif</i> “)
	– prešovská tradícia (sedalen „ <i>Udivisja Iósif</i> “)

© 2008

www.irmologion.nfo.sk

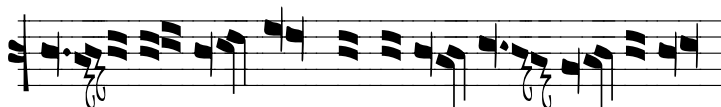
¹ Podrobnejší prehľad vývoja tejto melódie bude spracovaný v samostatnom dokumente.

Kekragarion – ΓΑΗ ВОЗВЪАХЪ:

J289/VS:

ГО - - ПО - - ДИ ВО-ЗВЪА КЪТЪ-БЪ ОУ - - СЛЫ - ШИ

ГО - - ПО - - ДИ ВЪ - - БА КЪТЪ-БЪ ОУ - - СЛЫ - ШИ МА

МА ОУ - СЛЫ - - - ШИ МА ГО - ПО - - - ДИ,

ОУ - - СЛЫ - - - - ШИ МА ГО - ПО - - - ДИ,

ГО - - ПО - - ДИ ВО-ЗВЪА КЪТЪ-БЪ ОУ - - СЛЫ - ШИ М

ГО - - ПО - - ДИ ВО-ЗВЪА КЪТЪ-БЪ ОУ - - СЛЫ - ШИ МА

ВО - - ИЗ - МИ ГАЛА - СЪ МО - АН - ТВИ МО - - Е - - А,

ВО - МИ ГАЛА МО - - АН - ТВИ МО - - Е - - А,

Ѡ̂ - ГДА ³КО-³ЗО- ВЪ ⁴КТЕ- БѢ

Ѡ̂Г-ДА ³КО- - -ЗО- - - - ВЪ ⁴КТЕ-БѢ

Ѡ̂У- СЛЫ- - - - ШИ ²МА ГО- ПО- - - ДИ.

Ѡ̂У- СЛЫ- - - - ШИ ²МА ГО- -ПО- - - ДИ.

А СЛ І- СПРА-ВНІ МО- АН- ТВА МО- А

А СЛ І- СПРА-ВНІ МО- АН- ТВА МО- А

ІА- КО КА- ДН- АО ПРЄ ТО- БО- -Ю

ІА- КО КА- ДН- - АО ПРЄ ТО- БО- -Ю

ВО- ДІ- А- НІ- Є РІ- - КІ МО- Є- - Ю ЖЕ- ТІ ВЕ- ЧЕ- - НА- А

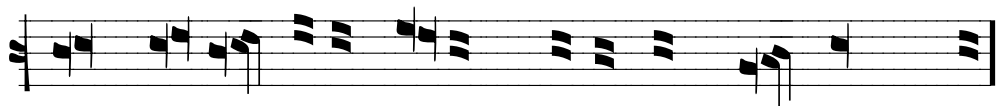
ВО- ДІ- А- НІ- Є РІ- - КІ МО- Є- - Ю ЖЕ- ТІ ВЕ- ЧЕ- - НА- А

ОУ- - - - СЛЫ- - - ШИ МА ГО- ПО- - - ДИ.

ОУ- СЛЫ- - - - ШИ МА ГО- ПО- - ДИ.

ГЛА - - ВА Ш - - ЦА Ё СЫ - НЯ Ё СВА - ТО - - - МЯ ДА - - - - ХА.

ГЛА - - ВА Ш - - ЦА Ё СЫ - - НЯ Ё СВА - ТО - - - МЯ ДА - - - - ХА.

ГЛА - - ВА О - - ЦА Ё СЫ - - НЯ Ё СВА - - ТО - - - МЯ ДА - - - - ХА.

И НЫ - НЪ Ё ПР - НО Ё ВО ВЪ - КИ ВЪ - - КОМЪ ЛА - - - МНЬ.

И НЫ - НЪ Ё ПР - НО Ё ВО ВЪ - КИ ВЪ - - КО - МЪ ЛА - - - - МНЬ.

И НЫ - НЪ Ё ПР - НО Ё ВО ВЪ - КИ ВЪ - - КШ ЛА - - МНЬ.

Rozbor formúl

Nápev kekragara je až na menšie nepravidelnosti iteratívny. Jeho jadro tvoria dve formuly A a B. Záver jednotlivých odsekov tvorí osobitná formula Z. Zložitosť melódie formúl naznačuje možnosť, že by sa mohli skladať z ešte menších jednotiek.

Formula A – úplný tvar:

A1 *A2*

kostra

J289

VS

Formula B – úplný tvar:

B1 *B2*

kostra

J289

var.:

VS

var.:

Formula Z – úplný tvar:

Z1

Z2

kostra

J289

var.:

VS

Iteratívny nápev kekragaria má, podobne ako nápev tropárov, svoj pôvod v stredobyzantskej psalmódii, ktorej princípy opísal Ch. Troelsgård. Na príklade² vidno, že v závislosti od dĺžky verša sa po nástupe v potrebnom počte opakujú určité melodické bunky, za ktorými nasleduje kadencia.

Ε-ξο-μο-λο-γή-σο-μαι σοι, Κύ-ρι-ε, ἐν ὅ-λη κατ-δί- - - - -α μου,
δι-η- -γή-σο-μαι πάν-τα τὰ θαυ-μά-σι-ά σου

Na tento psalmodický model celkom zreteľne nadväzuje formula A kekragaria.

² Podľa aténskeho rukopisu EBE 2458 z roku 1360.

Psalmodický model 4. hlasu
Formula A kekragaria

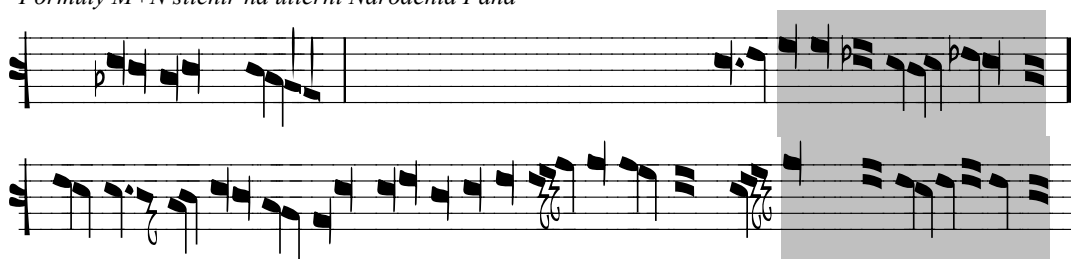
Formula B sa na prvý pohľad vymyká porovnaniu s psalmódiou, keďže ide o pomerne typickú ruténsku akcentovú deklamáciu nad tónom F. Tu však už môže ísť o určitý ruténsky posun. Jeden z variantov formuly B z VS, azda pôvodnejší, totiž do psalmodického modelu zapadá takmer presne:

Psalmodický model 4. hlasu
Formula B kekragaria

Záverečná formula je zvláštna nielen predznamenaniami, ktoré menia ladenie stupnice, ale aj finálou na tóne F, čo je z hľadiska teoretických základov 4. hlasu anomália. Jej možné vysvetlenie nájdeme v porovnaní so záverečnou dvojformulou vianočných stichír:

Formula Z kekragaria
Formuly M+N stichír na utierni Narodenia Pána

Ako ukazuje paralelný prepis, v nápeve kekragaria (a následne aj v nápeve stichír) prišlo k mylnému zníženiu časti kadencie o tón alebo naopak, v stichire Narodenia Pána sa nezvyklý odklon zo stupnice eliminoval.

Stupnica

Pre určenie stupnice *kekragaria* je rozhodujúci vzťah nápevu k byzantskej psalmódii. Tá má ťažiskový aj finálny tón *d*, v neskoršom období transponovaný o kvintu nižšie (G).

G	a	h	c	d	e	f	g
C	D	E	F	G	a	b	c

V hornom tetrachorde preto prirodzene píšeme znížený tón *b*, hoci tým nevylučujeme možnosť, že by sa pri stúpaní zvýšil na *h*. Predznamenanie pred tónom *a* vo formuli Z je prekvapujúce, podobne ako predznamenanie pred tónom E. Bolo by prirodzené ak by šlo o klesajúcu postupnosť tónov (*1), avšak v *kekragariu* sa objavuje skôr (*2):

*1

*2

Otázkou je, či ide len o náhľivosť pisára/kantora, alebo má toto predznamenanie vyjadrovať trvalý charakter stupnice. To by malo svoje analógie aj na iných miestach (napr. grécky kondak u Vorobkeviča) a zodpovedá to charakteru pohyblivých *a*, *E*.

Univerzálny (iteratívny) stichirový nápev

Univerzálny model pre spev stichír v bulharskom rospeve je iteratívny a jeho jadro tvorí dvojica formúl P, Q. Záver stichír tvorí osobitná formula Z. Hoci nápev patrí k pomerne starej vrstve ruténskej tradície, jej notový zápis sa objavuje až v 19. storočí a preto nemáme presné údaje o jej najstaršej podobe.

Vzhľadom na jednoduchosť a pravidelnosť nápevu, množstvo variantov a zároveň rozmanitosť textov, s ktorými sa viaže, nebudeme uvádzať paralelný rozpis celých stichír, ale uvedieme priamo extrahované formuly P, Q a Z.

Obr.: Bokšay – nekrosimon 4. hlasu:

Болгарь.
Помолас. p

Гдѣсть мир-скѣ-е при-стра-сти-и? гдѣсть при-крѣ-ми-нмѣх мѣ-та-ни-и?
гдѣсть -- влѣ-то -- ѿ срѣ-бро, гдѣсть ра-ковѣ-мнѣ-жи-ство -- ѿ моль-вѣ?
всѣ прѣ-ста, -- всѣ пи-и-ла, всѣ стѣ-ни; но при-ди-ти во-зо-пи-и-мъ безсмертно -- мѣ Ца-рю:
Го-спо -- ди! вѣ-ч -- нмѣх Тво -- ѿхъ благъ спо-до-ен при-ста-ва-ша-го -- при-ста-ва-шѣ-ю --
са ѿ насъ оу-по-ка-а-а ѣ-го (ю) въ ни-ста-рѣ-ю-ци-м-са -- блажѣнствѣ Тво -- ѿмѣ.

Označenie variantov stichiry:

Nápev stichír:

ruténsky	R1: L1816 (stichira na stichovne)
haličský	H1: Polotňuk (stichira „Od'ivájajsa svítom jáko rízoju“, kristinopóľskij napív) H2: Osthaim-Dzerovič (podobne ako Polotňuk)
mukačevský	M1: Choma (nekrosimon J. Damaského) M2: Bokšay (nekrosimon J. Damaského) M3: Bokšay (tropáre na panychíde „S dúchi pravednych“)
prešovský	P1: ústna tradícia (tropáre na panychíde „S dúchi pravednych“) P2: Bobák (nekrosimon J. Damaského) P3: Bobák (tropáre na panychíde „S dúchi pravednych“)

Nápev sedáľnu „Udivísja Iósif“:

- M4: Bokšay
P4: prešovský variant

Formula P – úplný tvar:

The image displays 13 staves of musical notation, each representing a different variant of the Formula P. The staves are labeled on the left as R1, H1, H2, M3, P1, P3, M2, P2, M1, P4, M4, and P4-zač. A vertical cyan bar highlights the first two staves (R1 and H1, H2), and a vertical yellow bar highlights the third through sixth staves (M3, P1, P3, M2). The notation consists of rhythmic stems and flags on a five-line staff, typical of traditional folk music notation.

Poznámky:

Starší ruténsky nápev formuly P sa zachoval v haličskej tradícii presne, len s nižšou mierou rozdrobenia.

Nápev tropárov panychídy (stichirový model) dvíha stred kadencie a deklamačný tón o terciu až kvintu vyššie. Zaujímavé je to, že dvíhanie melódie o terciu sa u Bokšaya deje postupne počas spevu tropárov a tým akoby čiastočne rušilo iteratívny charakter melódie alternáciou formúl.

U Bobáka a v prešovskej ústnej tradícii sa formula P objavuje už len vo svojej najvyššej podobe.

Nekrosimon u Bokšaya pokračuje v terciovom zvyšovaní kadencie aj predkadenčného výstupu.

Bobákov nápev (P2) zjednodušuje nástup.

Chomov variant rozdrobuje prvé dva kadenčné tóny a predposledný tón zvyšuje o ďalšiu terciu. Je však možné, že ide o pozostatok dlhšieho tvaru formuly.

V prostopení sa nápev sidálnu výrazne zjednodušil a v prešovskej tradícii sa nakoniec úplne pripodobnil stichire.

Na starších variantoch vidno rovnaký nástup formuly P ako pri stichire, ale kadencia si ešte zachováva črty pôvodnej melódie.

Začiatkový popevok v prešovskej tradícii má nástup „zdola“, ktorý je pozoruhodným reliktom pôvodnej melódie samopodobenu.

Formula Q – úplný tvar:

The image displays a musical score for the 'Formula Q' in its complete form, consisting of 14 staves. The staves are labeled as follows: R1, H1, P3, H2, M3, P1 a, M2, P2, M1, M3 b, P3, M3 c, P1 b, M4, and P4. A cyan vertical bar highlights the first measure of the score, and a yellow vertical bar highlights the second measure. The notation includes various rhythmic values and accidentals, with some notes marked with slurs or accents.

Poznámky:

Haličské varianty dvíhajú o terciu stúpanie pred kadenciou. S nimi sa zhoduje Bobák (panychída), ktorý prináša spomalenie kadencie. H2 navyše dodáva miernu ornamentáciu predposlednej noty.

M3, P1 predstavujú zaujímavý vývojový medzistupeň, keď na rozdiel od haličskej melodie dvíhajú iba druhú notu stúpania pred kadenciou (tiež už je pomalšia než v R1). Vzniká tak kvartový skok F-b, pri ktorom nota b dostáva prízvuk a následne sa v nekrosimách po bohatom rozdrobení začína správať ako prvý tón kadencie.

Choma (M1) je takmer zhodný s Bobákom (P2), ale zdvíha kadenciu o terciu (finála a) a v tomto trende pokračujú aj nápevy tropárov panychídy.

Novovzniknutý prvý tón kadencie b nie je v M3b rozdrobený, ale v prípevoch stúpa o ďalšiu terciu vyššie (M3c, P1b).

Samopodoben Udivísja Iósif presne zachováva pôvodné ladenie formuly a prináša len mierne rytmické zmeny.

Závěrečná formula Z – úplný tvar:

R1

H2

H1

M3, P3

P1

P2

M1

M2

Poznámky:

V haličských prameňoch je nápev rovnaký ako v R1, má však jednoduchší nástup.

Záver tropárov na panychíde deklamáciu o tón vyššie (v P3 a P1 iba 3. a 4. v poradí), na konci však zostupuje na predĺženú pôvodnú notu G. Stúpanie pred kadenciou sa zvýšilo o terciu alebo aj viac.

Bobákov variant nekrosima jasne prezrádza, že záver Z je postavený na základoch formuly Q.

Nekrosimá sú pozoruhodné kadenciou, ktorej pribudli dva tóny a môže sa tak začínať od tónu c.

Sedalen „Udivísja Iósif“ je zakončený formulou B.

Závěrečná formula ZZ – dlhý tvar:

R1

L1816 uvádza aj byzantský predĺžený záver poslednej z radu stichír. Ten je v zásade zhodný s bežnou formulou Z, od ktorej sa líši iba pokročilejším rozpracovaním deklamácie na tóne a.

Vzťah medzi nápevmi kekragara a bežnej stichiry

Stichirové formuly predstavujú zjednodušený tvar formúl kekragara, pričom navyše prišlo k prehodeniu ich poradia, takže si navzájom zodpovedajú P:B a Q:A.

Kekragarion, formula B, krátky variant, J289	
Stichira, formula P, krátky variant, R1	
M2	
P1, P3	

Kekragarion, formula B, dlhý variant, VS	
Stichira, formula P, dlhý variant, M1	

Kekragarion, formula A, dlhý variant, VS	
J289	
Stichira, formula Q, R1	

Formula Q zodpovedá formule A kekragara, ale v závere ich podobnosť nie je presvedčivá. Zdá sa, že iteratívna stichira pozmenila koniec formuly Q podľa záverečnej formuly Z.

Kekragarion, formula Z, VS

Stichira, formula Z, R1

Až na začiatkové noty si formuly Z stichiry aj kekragaria pomerne presne zodpovedajú.

© 2008

www.irmologion.nfo.sk